

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

Шаповал Надія Володимирівна

УДК 124.1 + 159.947.2

**ДЕСТРУКТИВНІСТЬ ВЛАДИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА
ПРОБЛЕМА**

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Гусаченко Вадим Володимирович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, професор кафедри
теоретичної і практичної філософії імені
професора Й. Б. Шада.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Чаплигін Олександр Костянтинович,
Харківський національний автомобільно-дорожній
університет, завідувач кафедри філософії та педагогіки
професійної підготовки;

кандидат філософських наук, доцент
Толстов Іван Вікторович,
Український державний університет
залізничного транспорту (м. Харків), доцент кафедри
філософії та соціології.

Захист відбудеться «18» вересня о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.06 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи 6, ауд. 243.

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «14» червня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. В. Подольська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Кожна влада прагне до абсолюту, але не кожна – до блага індивідів, що організовуються нею у певні соціальні цілісності. Між тим підвладним всіх рівнів владного упорядкування не байдуже хто, з якою метою і як здійснює владу над ними, оскільки від цього залежить індивідуальний рівень їх матеріального і духовного життя, відчуття захищеності, реалізованості і значимості у суспільних об'єднаннях, членами яких вони є. Влади різних суспільних утворень прямо чи опосередковано сприяють або розвитку і процвітання своїх підвладних, або занепаду та деградації, створюючи таким чином різні за якістю і цінністю умови суспільного співіснування. І чим масштабніша суспільна спільнота, тим масштабніший вплив її справедливої чи несправедливої влади зазнають підвладні їй члени. А якщо враховувати, що переважна більшість людей протягом життя одночасно є членами декількох суспільних цілісностей (сім'ї, колективу, організації, клубу чи секції за інтересами, суспільства і держави), то стає зрозумілою ступінь залежності якості їх індивідуального життя від характеру і зрілості тих влад, підвладними яких вони є. Тож проблеми влади, що пов'язані з питаннями її джерела, структури, форми та засобу встановлення, зміни та удосконалення, принципів і законів її функціонування, не можуть бути байдужими жодному члену соціальної спільноти, незалежно від того якою складовою вони виступають у суспільному цілому, владарюючою чи підвладною. Встановлена і організована неналежним чином влада, як засіб підпорядкування волі підвладних їй суб'єктів, завжди містить у потенції можливість деструктивного впливу. Через невизначеність і нестійкість меж її якісних і кількісних параметрів, в ній актуалізуються деструктивні аспекти, які негативно впливають на людину не лише як члена конкретної невпорядкованої або несправедливо впорядкованої цілісності, а й в цілому, породжуючи у людини відчуття невпевненості, нереалізованості, непотрібності взагалі.

Найбільш небезпечні наслідки для життя суспільства спричиняють деструктивні прояви державної влади, через її всезагальний характер. Створюване такою владою несправедливе правове поле із загальнообов'язкових законів (правил), безпосередньо впливає на всіх його членів та їх соціальні об'єднання, але не однаково. Позитивний вплив від їх дії зазнають лише ті, в чийх інтересах вони прийняті. Так породжується узаконена несправедливість, що відтворюється на всіх структурних рівнях суспільства. Майже тридцять років Україна перебуває на шляху трансформації своїх суспільства і держави, місцевих влад і державної влади, реформуючи різні сфери суспільного життя та державного управління. Однак результати маловтішні. Все частіше службовці різних владних структур діють не лише як суб'єкти забезпечення та захисту прав і свобод підвладного їм народу, а і як суб'єкти їх порушення. Результатом такої діяльності стає поглиблення розшарування суспільства на багату владну меншість і збіднілу підвладну більшість. Така руйнівна діяльність носіїв влади змушує суспільство захищатися від них же обраних суб'єктів владарювання, захищатися від власної держави і органів місцевого самоврядування. Однак перманентні протистояння між підвладними і

владарюючими, особливо державного рівня, породжують нерівноважний стан соціуму в цілому, знекровлюють та руйнують його економічні, фінансові, науково-технічні, людські та інші ресурси, зупиняють розвиток як окремих соціальних сфер, так і суспільства в цілому. Як показало життя, ані затягування пасків і терпіння, ані майдани з революціями, що по чергово змінювали одне одного, не дали очікуваних наслідків для українського суспільства та всіх його членів. Прориву не сталося, змін на краще не відбулось, молодь і фахівці залишають країну. Вирішення проблем деструктивності влади в суспільстві слід починати саме із загальної державної влади, однак нею не можна обмежуватися. Пов'язані між собою принципом системної приналежності влади різних рівнів соціальних цілісних утворень потребують комплексного усунення в них деструктивних аспектів, що вимагає розуміння сутності деструктивності влади взагалі.

Спорадичні спроби усунення одиничних деструктивних аспектів в межах діючих гілок державної влади чи влад місцевих рівнів, здійснювані поза осмисленням деструктивності влади як соціально-філософської проблеми, залишатимуться однобічними, ситуативними, випадковими, а тому нестійкими і без позитивних наслідків, відчутних для всіх членів суспільства.

Різноманітні проблеми влади піднімалися і знаходили своє вирішення в роботах таких представників класичної і некласичної філософії та соціології, як Платон, Аристотель, І. Кант, Й. Фіхте, Г. В. Ф. Гегель, Т. Гоббс, Дж. Локк, Е. де Ла Боезі, Н. Макіавеллі, Д. Болдуїн, Дж. Агамбен, Х. Арндт, Ж. Бодрійяр, Ж. Дельоз, П. Бурд'є, М. Вебер, М. Фуко, Е. Тоффлер, Ф. А. Хайєк, А. Кожев, Е. Канетті, Н. Луман, Г. Маркузе, Б. Рассел, П. Морріс, С. Льюкс, Т. Парсонс та інших.

Тема влади знайшла своє висвітлення у таких фундаментальних працях радянських і пострадянських авторів, як: М. М. Кейзеров, В. Г. Ледяєв, С. В. Пролеєв, В. Ф. Халіпов, І. М. Жаровська. Багатоманіття підходів і засобів осмислення влади та її деструктивних проявів також відображено у дослідженнях О. М. Сахань, О. Л. Данилова, В. І. Кравченка, О. М. Ледяєвої, Н. Б. Полякової, А. С. Чамкіна, Д. Іванова, І. В. Данилевського та інших.

Аналізуючи конкретні види влади, значна кількість авторів якщо і звертається до їх деструктивних аспектів, то, як правило, на рівні констатації різноманітних проявів, наслідків та пошуків конкретних шляхів подолання останніх. Що ж до осмислення начал та основ деструктивності влади взагалі, то воно, при всій своїй теоретико-методологічній і суспільно-практичній необхідності більшістю сучасних кратологів залишається поза увагою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада в рамках комплексної наукової теми «Філософія і багатоманіття соціокультурних світів» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (державний реєстраційний номер 0114U005439).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дослідження – сформулювати і обґрунтувати необхідність теоретичної конструкції влади як методологічної основи і критерію філософського осмислення деструктивності влади соціального цілого взагалі.

Досягнення цієї мети вимагає вирішення низки наступних дослідницьких завдань:

- проаналізувати сучасні підходи в розумінні сутності влади, уточнити зміст поняття «деструктивність» і межі його застосування щодо влади;
- обґрунтувати поняття «ідеї влади» як методологічну основу філософського осмислення влади соціального цілого;
- провести порівняльний аналіз, існуючих в історії філософської думки, протилежно спрямованих ідей влади і заснованих на їх основі теоретичних конструкцій влади та виявити притаманні їм відмінності та ускладнення;
- розкрити в загальній формі механізм формування і функціонування влади та проаналізувати прояви її деструктивності на рівні суспільних відносин (зовнішніх взаємодій самостійних цілісностей) і суспільних зв'язків (внутрішніх взаємодій залежних членів-часток цілого);
- дослідити феномен симуляції влади як різновиду її деструктивності;
- застосувати поняття «ідея влади» та «симулякр влади» як методологічну основу філософського аналізу теоретичної конструкції державної влади України, закріпленої Конституцією України, на предмет виявлення в ній деструктивних аспектів.

Об'єкт дослідження – влада як загальносоціальне явище.

Предмет дослідження – деструктивність влади соціального цілого.

Методи дослідження. Предмет дослідження обумовив плюралістичну методологію дисертаційної роботи. Для аналізу виявлених стратегій філософського осмислення концепту влади, при осмисленні ідей влади та заснованих на них ідеальних владних конструкцій, а також при дослідженні концепцій симуляції в нерепрезентативній моделі застосовується *метод дихотомічного поділу досліджуваних предметів*; для обґрунтування вибору філософського напрямку (класичного чи некласичного спрямувань), в межах якого здійснювалась філософська рефлексія влади, при розрізненні змістів антропних та анантропних напрямків в теоретичних конструктах влади, застосовується *порівняльно-історичний метод*; при реалізації власного тлумачення багатозначних висловів в текстах Платона, Біблії, та текстів інших авторів, що вимагалось ходом дослідження, застосовувався *герменевтичний метод*; для розкриття механізму формування і функціонування влади та проявів її деструктивності на рівні суспільних відносин і суспільних зв'язків було застосовано *системно-структурний метод*; у ході розроблення загального конструкту влади соціальної цілісності та його застосування для філософського осмислення конкретної конструкції державної влади України, закріпленої в Конституції України, було використано *метод сходження від абстрактного до конкретного*. Крім того, серед методологічних засобів у дисертаційному дослідженні були використані закони і категорії діалектики.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що представлена робота є першим в українській соціально-філософській думці комплексним дослідженням, в якому на підставі поняття «ідея влади» сформульовано і обґрунтовано філософську концепцію теоретичного конструкту влади як методологічної основи і критерію осмислення проблем деструктивності влади

соціальних цілісностей. Отримані результати, які відзначаються науковою новизною, конкретизуються в наступних положеннях:

вперше:

- запропоновано загальний теоретичний конструкт влади, як архітектонічне владне утворення, в якому наявність і взаємозв'язок принципів та конкретного змісту підпорядковані меті, для досягнення якої утворюється влада – засіб організації і управління соціальним цілим;

- доведено, що необхідність у теоретичному конструкті влади існує не завжди, а лише при переході суспільних взаємодій від форми суспільних відношень (зовнішніх, тимчасових, а тому не суттєвих) до форми суспільних зв'язків (внутрішніх, стійких), що призводить до появи соціальних цілісностей, атрибутивною ознакою яких стає наявність загальної влади;

- обґрунтовано гносеологічну триєдину цінність поняття «ідея влади»: як теоретичного конструкту влади, методу його практичної реалізації та критерію філософського дослідження реально діючої влади на предмет її деструктивності;

- проведено філософський аналіз теоретичної конструкції державної влади України, закріпленої в Конституції України, на предмет виявлення в ній деструктивних аспектів із використанням понять «ідея влади» та «симулякр влади» як методологічних основ.

поглиблено розуміння:

- положення щодо вирішальної ролі поняття «мета влади» у запобіганні деструктивності влади на етапах теоретичного конструювання і практичного застосування влади;

- практичної доцільності переходу від формування концептів влади на підставі існуючих видів влади до творчої побудови теоретичних конструктів влади утворюваних соціальних цілісностей;

- деструктивних аспектів деяких, існуючих в історії філософської думки, теоретичних конструктів влади, з метою осмислення складності і відповідальності процесу конструювання моделей загальної влади цілого та виявлення притаманних їм відмінностей та ускладнень.

набуло подальшого розвитку:

- виокремлено і критично проаналізовано загально-понятійну та конкретно-видову стратегії осмислення влади сучасними дослідниками;

- у загальній формі розкриті деструктивні аспекти процесу встановлення і практичного застосування державної влади на рівні суспільного цілого;

- уточнено зміст поняття «деструктивність» і межі його застосування щодо феномену влади.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані як підґрунтя для подальших наукових розробок філософських проблем утворення та організації нових владних систем, виявлення деструктивних аспектів діючих влад із використанням, розробленого теоретичного конструкту влади, як методологічної основи.

Результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Філософія», «Соціальна філософія», «Філософія права»,

«Політична філософія», «Політологія», а також при розробці навчальної та методичної літератури.

Особистий внесок дисертанта полягає в обґрунтуванні і розробці абстрактного теоретичного конструкту влади на підставі поняття «ідея влади» та застосуванні його як методу та критерію виявлення деструктивних аспектів в конкретній теоретичній моделі державної влади, закріпленої Конституцією України.

Дисертаційне дослідження є результатом самостійної дослідницької роботи автора. Концепція, зміст, висновки дисертації і тексти публікацій розроблено і викладено автором самостійно. У дисертації використані підготовлені автором матеріали статей і тез виступів на конференціях. У тезах, написаних у співавторстві з Л. А. Шаповал, особистий внесок дисертанта полягає у розробці наукового методу створення та облаштування влади з метою запобігання появи деструктивних наслідків її діяльності.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на науковому семінарі кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та доповідалися автором на всеукраїнських і міжнародних конференціях, зокрема: XI Харківські студентські філософські читання: Всеукраїнська наукова конференція студентів та аспірантів (Харків, 2015 р.); Философское знание и вызовы цивилизационного развития: Международная научная конференция к 85-летию Института философии НАН Беларуси (Минск, 2016 р.); Национальная философия в глобальном мире. Первый белорусский философский конгресс. Национальная академия наук Беларуси, Институт философии (Минск, 2017 р.); XIV Харківські студентські філософські читання: до 230-річчя Артура Шопенгауера: Всеукраїнська наукова конференція студентів та аспірантів (Харків, 2018 р.); Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики: III Всеукраїнська наукова конференція присвячена 100-річчю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (Дніпро, 2018 р.); Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету - 2018" (Київ, 2018 р.); Міжвузівський науково-практичний семінар, присвячений 100-річчю від дня народження першого завідувача кафедри філософії ХНАДУ Володимира Петровича Шерстнюка: Соціально-філософські проблеми сучасної цивілізації (Харків, 2018 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані у 13 наукових публікаціях, з яких 5 статей опубліковано в українських фахових виданнях з філософських наук, 1 стаття надрукована у зарубіжному спеціалізованому виданні (Австрія), 7 публікацій апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та одного додатку. Обсяг загального тексту дисертації складає 207 сторінок (10,2 д.а.), з них основного тексту 170 сторінок (8,7 д.а.). Список використаних джерел містить 200 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, проаналізовано ступінь її розробленості, здійснено постановку проблеми, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, наведено дані про публікації, вказано структуру та обсяг дисертації.

У **розділі 1. «Теоретико-методологічні засади дослідження влади»** аналізуються основні стратегії філософського осмислення влади та способи формування її концептів сучасними дослідниками, уточнюється зміст понять «деструктивність» та «філософська проблема».

У підрозділі 1.1. *«Сучасний досвід філософського осмислення влади»* розглянуто зміст і особливості основних підходів дослідження влади та визначень її поняття.

В ході ознайомлення з різноманітними ученнями про владу дослідників ХХ – початку ХХІ століття дисертантом було виявлено дві протилежні наукові стратегії, умовно названі «загально-понятійна» та «конкретно-видова». Маючи однакову мету – виявлення суттєвих змістовних ознак влади через дослідження конкретних її проявів, їх представники отримували протилежний за змістом, але однаковий за формою результат – концепт влади або дефінітивне визначення її поняття з тією різницею, що дефініції перших мали абстрактно-загальний характер (П. Морріс, Т. Парсонс, О. Кожев, М. М. Кейзеров, В. Г. Ледяєв та інші), а других – конкретно-видовий (Е. Канетті, У. Коноллі, С. Льюкс, М. Фуко, Е. Тоффлер, Н. Луман, М. Дюверже та інші).

При всій своїй фундаментальності і цінності такі дослідження, між тим, не дають змоги виявити і проаналізувати деструктивність влади як соціально-філософську проблему. Однак критично проаналізовані і узагальнені вони складають необхідне теоретико-методологічне підґрунтя для здійснення переходу від етапу описування та узагальнення конкретних владних проявів, який завершується визначеннями поняття влади (дефініцією влади) до етапу науково-філософського конструювання різноманітних теоретичних моделей влади соціальних цілісностей, з його можливостями філософського осмислення проблем деструктивності влади як на рівні її теоретичного конструювання так і на рівні практичної реалізації створеної конструкції.

У підрозділі 1.2. *«Зміст та застосування поняття «деструктивність»* висвітлено зміст поняття «деструктивність» у його співвідношенні з поняттям «конструктивність», проаналізовано застосування поняття «деструктивність» в різних сферах людської діяльності та уточнено зміст поняття «деструктивність» і межі його застосування щодо феномену влади.

Розглянувши різноманітні погляди на зміст та застосування поняття «деструктивність» було зазначено, що деструктивні дії, в якій би сфері людської діяльності не відбувалися є протилежно спрямованими конструктивним. Якщо конструктивні дії являють собою процес створення, виникнення, ствердження, організації, гармонізації тощо, то змістом деструктивних діянь є руйнація,

знищення, заперечення, дезорганізація, а також бездіяльність в ситуації обов'язковості і необхідності діяти. Ці останні можливі лише при наявності певних речей-конструктів, тобто того, що існує як певна якість і може піддатися навмисній руйнації. Вважаючи, що не будь-яка руйнація є деструктивністю, дисертант уточнює, що деструктивними є лише ті руйнівні дії, які спрямовані на знищення речей чи процесів, функціонуючих у відповідності з метою свого призначення. Виокремивши деструктивність безпосередню і опосередковану, автор зазначає, що перша має місце, як правило, при фізичному знищенні будь-чого, що існує і функціонує у відповідності з *метою* свого призначення. Друга має місце, по-перше, коли під виглядом удосконалення, частково або повністю змінюється структура або елементи речі всупереч *меті* її існування. По-друге, коли відбувається використання речі в цілому не за *метою* призначення, заради якої вона створена, або існуюча річ взагалі не використовується. І в першому, і в другому випадках опосередкована руйнація речі відбувається поступово, розтягуючись у часі, тож деструктивність уповільнюючись стає непомітною, прихованою, а тому більш небезпечною, особливо тоді, коли вона стосується організації та використання влади та інших соціальних явищ.

У підрозділі 1.3. «*Деструктивність як проблема*» аналізується побутове та наукове поняття проблеми, а також обґрунтовуються як базові такі елементи наукової проблеми: суспільна *потреба в удосконаленні*; *відсутність засобів* її реалізації або *волі* у суб'єктів, відповідальних за його здійснення; визрівання на цій підставі *протиріччя*, що загрожує соціальним вибухом.

Доводиться, що деструктивність як наукова проблема, а тим більше філософська проблема не актуальна сама по собі. Вона набуває сенсу лише у зв'язці із конструктивністю і виступає певним відхиленням від останньої аж до руйнації існуючої конструкції. Виходячи з цього деструктивність влади як філософська проблема розглядається автором в двох аспектах: по-перше, як суспільна потреба в удосконаленні теоретичного конструкту влади соціального цілого, через внутрішні суперечності між елементами його змісту (метою, принципами та законами владного функціонування), які виникають у процесі його створення; по-друге, як проблема різноманітних відхилень діючих суб'єктів влади від теоретичної конструкції влади при її практичній реалізації. Іншими словами, мова йде про якісно відмінні, але взаємопов'язані види деструктивності влади, що можливі як на етапі створення влади так і на етапі її застосування.

У **розділі 2. «Філософські проблеми деструктивності влади»** розглядається зміст та методологічне значення поняття «ідея влади», на підставі якої автор формулює і розгортає в абстрактній формі зміст теоретичного конструкту влади, а також виявляє механізм формування владної складової та причини і форми прояву деструктивності влади в соціальному цілому.

У підрозділі 2.1. «*Поняття «ідея влади»: зміст та методологічне значення»* здійснено короткий огляд змісту поняття «ідея» в історії філософської думки, в ході якого було виокремлене як придатне для цілей здійснюваного дослідження, таке визначення: ідея – це поняття розуму про форму деякого цілого (І. Кант) та ідея – єдність поняття та його реалізації (Г. В. Ф. Гегель).

Потреба у створенні розумом такого поняття певного соціального утворення існує не завжди і не у кожного суб'єкта діяльності. Вона виникає на певному етапі розвитку як самої предметної сфери так і суб'єкта діяльності. Бажаючи вийти за межі загальноприйнятого погляду на предметну сферу, що функціонує на думку суб'єкта за нецікавими, малоефективними або застарілими схемами, суб'єкт, потребуючи докорінної зміни поняття про таку предметну сферу, прагне нових ідей. Він шукає інших нестандартних засад, принципів, закономірних зв'язків, які не можуть бути запозичені у готовому вигляді. Вони можуть бути або виведені із віднайденної ним нової ідеї або у разі запозичення, ув'язані між собою в інший спосіб у світлі віднайденної ідеї.

Використання поняття «ідея» щодо влади дозволило: по-перше, розвести поняття влади як дефініції та поняття влади як ідеї, по-друге, в загальній формі поставити питання про необхідність висвітлення логіки теоретичного процесу створення влади. Розгортання ідеї влади починається із визначення *мети*, задля досягнення якої встановлюється конкретна влада. Виходячи зі змісту мети влади, формулюються *принципи* її побудови, які знаходять свою конкретизацію у *змісті*, який складають закони внутрішнього устрою та зовнішнього функціонування влади. У своїй розгалуженості і єдності мета, принципи та зміст влади постають як теоретична конструкція майбутньої влади. Прозорість і внутрішня несуперечливість створеного теоретичного конструкту влади робить його цілісним ідеальним (заснованим на певній ідеї) проектом, готовим до реалізації у практичній діяльності.

У підрозділі 2.2. «*Деструктивні аспекти в ідеї влади як теоретичному конструкті*» розглянуто і критично проаналізовано найбільш відомі в історії філософської думки теоретичні моделі влади Платона, Аристотеля, Т. Гоббса та Дж. Локка, з метою висвітлення покладених в їх основу ідей влади та логік розгортання їх в конкретні теоретичні моделі влади і деяких суперечностей в них. Відстежено відповідність змісту розглянутих теоретичних конструкцій влади встановленим в них принципам, наявність яких, в свою чергу, відповідає проголошеній меті конкретного виду влади.

У підрозділі 2.3. «*Влада як атрибутивна властивість суспільного цілого: деструктивні аспекти встановлення і практичного застосування*» в загально-абстрактній формі висвітлено зв'язок залежності між характером і мірою відхилень від теоретичної моделі влади суб'єктів діючої влади та змістом і формами прояву деструктивності в їх діяльності.

Зазначивши, що влада як невід'ємна властивість соціального цілого має переважно штучне джерело – штучно сформовану могутність, яка існує у вигляді владних повноважень і встановлених у певний спосіб процедур їх набуття, автор відзначає той факт, що здобуття владних повноважень конкретними суб'єктами надає їх носіям силу *переваги*, верховенства перед усіма іншими членами цілого. Внаслідок цього виникає реальна *нерівність*, підвладні нерівні носіям владних повноважень, а тому мають підкорятися їх діям, але не будь-яким, а тим, що передбачені набутими владними повноваженнями задля досягнення спільної для владарюючих і підвладних мети.

Підміна мети загальної влади, заради якої вона утворювалась, індивідуальними цілями суб'єктів, обраних до владних органів, привносить у владу цілого індивідуальні владні цілі носіїв владних часток, що породжує *відокремлення* суб'єктів діючої влади від об'єкту підкорення; поглиблення зазначеного відокремлення породжує зміну справедливої конструктивної форми владарювання у вигляді *служіння* на несправедливу деструктивну форму владарювання – *панування*. Як наслідок з'являються й інші супутні форми деструктивності влади: *дискреція* – прийняття рішень і дій суб'єктів влади на власний розсуд, тобто не за повноваженнями, виконання яких забезпечувало б досягнення мети загальної влади, а ситуативно, спорадично і розбалансовано, досягаючи інших цілей, які можуть бути протилежними тій, заради досягнення якої була утворена влада; *свавілля*, як крайня форма дискреції, а також *корупція*, *узурпація*, *безвідповідальність*, *симуляції влади* (підробка, удавання зовнішньої схожості при відсутності такої у внутрішньому змісті). Обтяжена такими деструктивними формами, діюча загальна влада стає нездатною реалізовувати досягнення мети свого загального призначення – організації суспільного цілого як основи благого співіснування всіх його членів. Вона здатна працювати лише на саму себе і невеликий багатий прошарок суспільного цілого, здатний купляти у суб'єктів влади необхідні для них суспільні зв'язки, втілені в законах, правилах, привілеях тощо. Так виникає деструктивність влади у формі *корупції* (підкуп, продажність суб'єктів влади). Симуляції влади приділена окрема увага, як прихованій, а тому і більш небезпечній формі деструктивності влади.

У розділі 3. «Симуляція влади і влада симулякру» здійснено критичне осмислення феномену ери тотальної симуляції та нерепрезентативних моделей її висвітлення у філософських ученнях Ж. Дельоза і Ж. Бодрійяра, а також філософську рефлексію моделі державної влади України, конструкція якої закріплена в Конституції України, на предмет виявлення в ній деструктивних аспектів у формі симуляції.

У підрозділі 3.1. «Ера тотальної симуляції: зміст та спрямованість» розглянуті і критично осмислені концепції симуляції Ж. Бодрійяра і Ж. Дельоза.

Розмірковуючи над одним і тим же явищем, Ж. Бодрійяр і Ж. Дельоз, розвинули протилежні за своїм характером напрямки теорії симулякрів, що викликало інтерес дисертанта до їх поглядів і обумовило вибір саме цих дослідників. Якщо характерними рисами теорії симулякрів Ж. Бодрійяра є *застереження* перед симулякрами і гіперреальністю та *ностальгія* за реальністю, то для теорії симулякрів Ж. Дельоза характерними є *апологія* і *апофеоз* симулякрів.

Схожі за предметом дослідження, теорії симулякрів Ж. Бодрійяра і Ж. Дельоза є різноспрямованими за своїми цілями. Якщо перший – застерігає щодо симуляції та симулякрів, звертаючи увагу на їх деструктивні наслідки, то другий – спонукає до них як до того, що забезпечує свободу від «моделі» та «завжди другої» та її «подібної копії», а також звільняє, дискримінованого в репрезентативній моделі «іншого», яким є симулякр, через руйнацію всіх основ та меж між оригіналом, копією та симулякром. Апофеоз симулякрів веде до руйнації принципу подібності

заради встановлення тотальної різності, в якій все само собі симулякр, прикритий маскою подібності.

У підрозділі 3.2. «Влада симулякру влади» автором було здійснено критичний аналіз моделі державної влади України, конструкція якої закріплена в Конституції України.

Використавши як альтернативні методологічні основи поняття «ідея влади», що вимагає від практично реалізованої влади відповідності своєму поняттю (теоретичному конструкту) та «симулякр влади», що надає практично діючій владі свободу від теоретичної моделі, яку достатньо імітувати, удавати, було здійснено філософський аналіз теоретичної конструкції державної влади України, закріпленої в Конституції України, на предмет виявлення в ній деструктивних аспектів.

У ході проведеного дослідження дисертантом було встановлено, що в частині загальних засад Конституції України була сформульована ідея державної влади, яка знайшла своє розгорнення у конкретному конструкті державної влади України, з характерними для нього елементами: *метою* встановлення державної влади (забезпечення і захист прав і свобод людини – найвищої соціальної цінності, які покладаються на державу), основними *принципами* організації та функціонування державної влади (народ – єдине джерело влади; принцип верховенства права; принцип розподілу влади), які формально відповідають визначеній *меті*.

Однак, для побудови реальної правової, демократичної, соціальної української держави, цієї відповідності недостатньо. Конструкт державної влади в частині *свого конкретного змісту* також має відповідати зазначеним принципам, як останні відповідають меті.

Між тим, аналіз змісту зазначених конституційних принципів та міри його реалізації в організації конкретних гілок влади виявив різного рівня симуляцію їх реалізації в конкретних розділах Конституції України. Змістовний аналіз повноважень органів законодавчої та виконавчої гілок влади та повноважень Президента і Конституційного Суду, що не входять до жодної з гілок влади, але мають повноваження всезагального характеру, здійснення яких розповсюджується на всіх членів суспільства як і державна влада, свідчить про наявність суперечностей проголошеному принципу розподілу державної влади. Справжній розподіл влади потребує критерію, певного порядку, і головне, встановлення якісних функціональних відмінностей в діяльності гілок влади, під здійснення яких мають надаватися відмінні повноваження їх органам, які не можуть повторюватися в якійсь частині чи повністю дублюватися у інших органах. Симуляція з'являється невідворотно при змішенні владних повноважень і функцій.

Президентська влада, без основ та меж, присутня в усіх гілках влади, дестабілізує як окремі гілки, так і державну владу в цілому, спонукаючи суб'єктів державної влади до боротьби за перерозподіл владних повноважень, а не до служіння народу, дбати про благо і добробут якого присягаються і народні депутати і президент перед вступом на посади.

Розбалансованість між головними елементами конструкту державної влади (метою, принципами та конкретним змістом) породжує ентропію влади, яка

перетворює останню із конструктивної сили на деструктивну відносно того соціального цілого, для організації і управління яким вона встановлюється.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено дослідження деструктивності влади як соціально-філософської проблеми, яке було розпочато зі змістовного аналізу існуючих традицій філософського осмислення концепту влади, в ході якого було виявлено дві стійкі стратегії, умовно названі «загально-понятійна» та «конкретно-видова». Маючи однакову мету – виявлення суттєвих змістовних ознак влади через дослідження конкретних її проявів, їх представники отримували різний за змістом, але однаковий за формою результат – концепт влади або дефінітивне визначення її поняття з тією різницею, що дефініції перших мали абстрактно-загальний характер, а других – конкретно-видовий. Відштовхнувшись від цих дефінітивних понять влади, було здійснено перехід від концепту влади до конструкту (теоретичної моделі) влади, яка має створюватися суб'єктом творення влади на підставі розгортання винайденної ним ідеї влади.

Розуміючи ідею влади як поняття розуму про форму створюваної ним моделі влади, було здійснено перехід від дефінітивного поняття влади до поняття-ідеї. Якщо поняття-дефініція завершує собою дослідження реально існуючих видів влади, то поняття-ідея є началом, з якого дослідження влади як її теоретичне конструювання тільки розпочинається. Логічним завершенням і формою її буття стає теоретичний конструкт влади – ідеальний проект майбутньої реальної влади, як знаряддя, засіб утворення і подальшого розвитку соціальної цілісності.

В теоретичній конструкції влади як і практично діючій владі, утвореній на її основі, з різних обставин можуть з'являтися деструктивні аспекти, через що створювана конкретна влада в своєму теоретичному і практичному вимірах з необхідністю потребує філософської рефлексії. Різноманітні невідповідності, протиріччя, підміни та відхилення стають джерелом появи різних форм деструктивності як на теоретичному так і практичному рівні. Було доведено, що необхідність у теоретичному конструкті влади існує не завжди, а при переході суспільних взаємодій від форми суспільних відношень (зовнішніх, тимчасових, а тому не суттєвих) до форми суспільних зв'язків (внутрішніх, стійких), що призводять до появи соціальних цілісностей, атрибутивною ознакою яких стає наявність загальної влади.

В дисертаційній роботі в абстрактній формі висвітлено зв'язок залежності між характером і мірою відхилень суб'єктів діючої загальної влади від системи владних повноважень, передбачених теоретичним конструктом, та змістом і формами прояву деструктивності в їх діяльності. Розглянуто такі форми деструктивності влади як: *відокремлення* суб'єктів загальної діючої влади від об'єкту підкорення, подальше поглиблення якого веде до зміни справедливої конструктивної форми владарювання у вигляді *служіння* на несправедливу деструктивну форму владарювання – *панування*. Як наслідок з'являються інші супутні форми деструктивності влади, такі як *дискреція* – прийняття рішень і дій суб'єктів влади на власний розсуд, *свавілля*, як

крайня форма дискреції, а також *бездіяльність* суб'єктів влади, їх *безвідповідальність*. Обтяжена такими деструктивними формами, діюча загальна влада стає нездатною реалізовувати досягнення мети свого загального призначення – організації суспільного цілого як основи благого співіснування всіх його членів. Вона здатна працювати лише на саму себе і невеликий багатий прошарок суспільного цілого, здатний купляти у суб'єктів влади необхідні для них суспільні зв'язки, втілені в законах, правилах, привілеях тощо. Так виникає деструктивність влади у формі *корупції* (підкуп, продажність суб'єктів влади). Найбільш небезпечною для суспільного цілого формою деструкції влади є її *симуляція* як в теоретичному конструкті, так і в практиці його реалізації.

Використавши як альтернативні методологічні основи поняття «ідея влади», що вимагає від практично реалізованої влади відповідності своєму поняттю (теоретичному конструкту) та «симулякр влади», що надає свободу практично діючій владі від теоретичної моделі, яку достатньо імітувати, удавати, було здійснено філософський аналіз теоретичної конструкції державної влади України, закріпленої в Конституції України, на предмет виявлення в ній деструктивних аспектів.

Реалізація розбалансованої, а отже деструктивної в собі конструкції державної влади України, з необхідністю призвела до появи в Україні симулякру державної влади – штучної операційної реальності, як результату своєрідної «комбінаторики» – компромісу та домовленостей політичних сил. Схожа за зовнішніми ознаками на «аутентичну» владну реальність, вона має характерну відзнаку – відсутність політичної волі. Через це влада змушена удавати, симулювати роль сили, що докладає зусилля по забезпеченню необхідних умов для формування громадянського суспільства та правової, соціальної, демократичної держави в Україні.

Тож у підсумку можна зазначити, що *деструктивність влади як філософська проблема у здійсненому дослідженні представлена як двоєдина проблема конструювання внутрішньо несуперечливого теоретичного проекту влади соціального цілого та відповідності діючої влади своєму теоретичному конструкту, що не виключає необхідності висвітлення інших проблем. Деструктивність влади як соціальне явище – це хаос влади соціального цілого, що настає через руйнацію її кількісних і якісних параметрів, а з ними – і мети, заради якої дана влада встановлювалась членами соціального цілого.*

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, опубліковані в наукових фахових виданнях України:

1. Шаповал Н. В. Сущность власти и её структура в работе А. Кожева “Понятие власти” // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». 2016. № 54. С. 27-32.
2. Шаповал Н. В. Гармония властного и подвластного начал как всеобщий закон природы по Аристотелю // Вісник Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». 2016. № 55. С. 24-30.

3. Шаповал Н. В. Деструктивность человеческого поведения: философский анализ // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». 2017. № 57. С. 93-98.

4. Шаповал Н. В. О соотношении понятий начала, повеления и воли в концепции Дж. Агамбена // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Філософія». 2018. № 50. С. 253-261.

5. Шаповал Н. В. Симуляція і симулякр в теорії Ж. Дельоза // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Філософія». 2018. № 51. С. 211-223.

Статті, опубліковані в наукових спеціалізованих виданнях інших держав:

6. Шаповал Н. В. Проблемы деструктивности власти в философии Мишеля Фуко // European Journal of Humanities and Social Sciences. 2018. № 1. С. 84-88.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Шаповал Н. В. Человеческая деструктивность – попытка ответа на вызовы современности? // XI Харківські студентські філософські читання: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів, 16-17 квітня 2015 р. / ХНУ імені В.Н. Каразіна. Харків, 2015. С. 33-35.

8. Шаповал Л. А., Шаповал Н. В. Философия в постсоветском обществе: украинский опыт и его результат // Философское знание и вызовы цивилизационного развития: материалы Междунар. науч. конф. к 85-летию Института философии НАН Беларуси, 21-22 апреля 2016 г. / Ин-т философии НАН Беларуси. Минск, 2016. С. 100-103. (вносок дисертанта: запропоновано науковий метод створення та облаштування влади з метою запобігання появи деструктивних наслідків її діяльності).

9. Шаповал Н. В. Насилие как момент власти: pro et contra // Национальная философия в глобальном мире: тезисы Первого белорусского философского конгресса, 18-20 октября 2017 г. / Национальная академия наук Беларуси, Институт философии. Минск, 2017. С. 706-707.

10. Шаповал Н. В. “Наукова проблема” і “філософська проблема”: зміст і застосування понять // XIV Харківські студентські філософські читання: до 230-річчя Артура Шопенгауера. Матеріали конференції, 17-18 травня 2018 р. / ХНУ імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. С. 37-39.

11. Шаповал Н. В. Власть симулякров и симуляция власти // Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції присвяченої 100-річчю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, 25-26 травня 2018 р. / Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2018. С. 243-244.

12. Шаповал Н. В. Стратегії пізнання влади // Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету - 2018", матеріали доповідей та виступів, 26-27 квітня 2018 р. / КНУ ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2018. Ч. 2. С. 63-65.

13. Шаповал Н. В. Роль сфери медіа у виробництві симулякрів подій // Соціально-філософське осмислення сучасних цивілізаційних процесів: Матеріали Міжвузівського науково-практичного семінару «Соціально-філософські проблеми сучасної цивілізації», присвяченого 100-річчю від дня народження першого завідувача кафедри філософії ХНАДУ Володимира Петровича Шерстюка, 23 листопада 2018 р. / ХНАДУ. Харків, 2018. С. 191-193.

АНОТАЦІЯ

Шаповал Н. В. Деструктивність влади як соціально-філософська проблема. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна МОН України, Харків, 2019.

Дисертація присвячена дослідженню деструктивності влади як соціально-філософської проблеми, яке здійснювалось шляхом переходу від поняття «концепт влади» як її простої дефініції до поняття «конструкт влади» як ідеї влади. Спираючись на розроблену в межах теорії ідей теоретичну конструкцію влади, висвітлено такі форми деструктивності влади як: *відокремлення суб'єктів загальної діючої влади від суб'єктів підпорядкування*, наслідком чого стає *перетворення останніх із свідомих підвладних суб'єктів на несвідомий об'єкт підкорення*; *дискреція* – прийняття рішень і дій суб'єктів влади на власний розсуд, *свавілля* як крайня форма дискреції, а також *безвідповідальність*, *корупція* суб'єктів влади, *узурпація* влади. Особлива увага приділена найнебезпечнішій формі деструктивності влади – *симуляції влади*. Здійснено філософський аналіз теоретичної конструкції державної влади України, закріпленої в Конституції України, на предмет виявлення в ній деструктивних аспектів.

Ключові слова: влада, концепт влади, конструкт влади, деструктивність влади, соціальне ціле, ідея влади, мета влади, суб'єкт влади, дискреція, корупція, узурпація, симуляція, симулякр влади.

АННОТАЦИЯ

Шаповал Н. В. Деструктивность власти как социально-философская проблема. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина МОН Украины, Харьков, 2019.

Диссертация посвящена исследованию деструктивности власти как социально-философской проблемы, которое осуществлено на пути перехода от рассмотрения

понятия «концепт власти» к понятию «конструкт власти» в качестве идеи власти. Опираясь на разработанную в рамках теории идей теоретическую конструкцию власти, освещены такие формы деструктивности власти как: *отделение* субъектов действующей власти от субъектов подчинения, следствием чего становится превращение последних из сознательных подвластных субъектов на бессознательный объект подчинения; *дискреция* – принятие решений и действий субъектов власти на своё усмотрение, *произвол* как крайняя форма дискреции, а также *безответственность*, *коррупция* субъектов власти, *узурпация* власти. Особое внимание уделено наиболее опасной форме деструктивности власти – *симуляции* власти. Осуществлен философский анализ теоретической конструкции государственной власти Украины, закрепленной в Конституции Украины, на предмет выявления в ней деструктивных аспектов.

Ключевые слова: власть, концепт власти, конструкт власти, деструктивность власти, социальное целое, идея власти, цель власти, субъект власти, дискреция, коррупция, узурпация, симуляция, симулякр власти.

ABSTRACT

Nadiia V. Shapoval. Destructiveness of power as a socio-philosophical problem. – Qualification research paper, manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philosophy: Speciality 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History (Philosophy). - V. N. Karazin Kharkiv National University, The Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation analyzes the existing traditions of philosophical comprehension of the concept of power. During the research, two stable tendencies were discovered and conventionally called "general-conceptual" and "concrete-species".

On the basis of their comprehensive analysis, it was concluded that they can not be used as a methodological basis for realization of research of the destructiveness. The content of the concepts of power received within the general-conceptual tradition, through abstracting from the insignificant and diverse, turned out either too broadly or too narrow, which respectively led to the narrowing or expansion of the scope of such notion of power. However, with the narrowing of the volume, the concept of power lost the status of the general concept. By extension, on the contrary, it became so common that other social phenomena formally fell under it, which caused a high degree of uncertainty and the need to clarify the meaning of the concepts of these phenomena and power.

The research of the destructiveness of power as a philosophical problem required the transition from a conceptual level of the study of power as a phenomenon to a constructive one. Its result should not be the concept of the power of the general or specific-type level, that is scientific definition of power or a description of specific content, but the construct, model of power, deployed on the basis the idea of power, in the complex architectonic power structure. At the same time, it was proved that the necessity of creative formation of construct of power, based on a certain idea of power, does not always exist, but only when there is a need to create and ensure the functioning of a certain social integrity, namely on the level of public relations.

In the course of the research, the mechanism of the formation of the power component was revealed both at the level of social relations and at the level of social connections. There is a stable sequence of stages of its manifestation, characteristic of both levels: the emergence of an advantage in something from one side (possession of something that may cause the need for others) and need the subject of possession from other side. This situation causes the state of freedom of the owner of the advantage and the state of dependence of the one who needs it, but does not have the opportunity to satisfy it. This way the inequality of the subjects of interaction arises, which subsequently fixes. If at the level of social relations the state of freedom and dependence of interacting subjects, their objective inequality, can generate or not a power component - relation of domination and subordination. Then at the level of the social connections, power component is essential, because there is a necessity of the formation of a general power with a clear separation of power statuses for its elements: the status of the rulers and the status of subordinates.

Author noted that power, as an integral attribute of a social integer, predominantly has an artificial source - the artificially created power that exists as powers of authority established in a certain way. Acquisition powers of authority by concrete subjects, members of the integrity, gives them the power of superiority, supremacy. It is power that rises them above all other members of this integrity. As a result the objective inequality of the members of the integrity arises, which, in contrast to the inequality in individual relations, is not a premise but the cause of the generation and existence of dominate-subordinate relations between members of the social integrity.

It was assumed that any power of a social whole, created by people for the purpose of building a social whole and maintaining public relations, as a constructive and integrative force, can't be destructive by nature.

During the analysis Baudrillard's and Deleuze's simulation theories, author found that Baudrillard and Deleuze studying the same phenomenon, meanwhile, developed opposite ways for their nature of simulation theory. The theory of the idea of power and the theory of simulacrum of power as alternative theories have been used as alternative methodological foundations in the practice of philosophical reflection of a specific type of power. The reflation of the theoretical model of the state power of Ukraine, which construction is enshrined in the Constitution of Ukraine, was carried out to reveal destructive aspects in it.

Key words: power, the concept of power, the construct of power, the destructiveness of power, the social integer, the idea of power, the purpose of power, subject of power, discretion, corruption, usurpation, simulation, the simulacrum of power.